

Social- och hälsovårdsutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om pension för lantbruksföretagare

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av lagen om pension för lantbruksföretagare (RP 88/2024 rd): Ärendet har remitterats till social- och hälsovårdsutskottet för betänkande och till jord- och skogsbruksutskottet för utlåtande.

Utlåtande

Utlåtande har lämnats av

- jord- och skogsbruksutskottet JsUU 18/2024 rd

Sakkunniga

Utskottet har hört

- regeringssekreterare Katariina Pursimo, social- och hälsovårdsministeriet
- regeringsråd Joni Hiitola, undervisnings- och kulturministeriet
- överinspektör Terhi Rehtonen, dataombudsmannens byrå
- expert Maire Lumiaho, Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter MTK
- enhetschef Pirjo Saari, Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- jord- och skogsbruksministeriet
- Arbetshälsoinstitutet
- Akava ry
- Finlands näringsliv rf
- Kommun- och välfärdsområdesarbetsgivarna KT
- STTK rf
- Finlands Fackförbunds Centralorganisation FFC rf
- Svenska Lantbruksproducenternas Centralförbund SLC r.f.
- biträdande professor Anu Mutanen
- professor Olli Mäenpää.

Betänkande ShUB 11/2024 rd

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår att lagen om pension för lantbruksföretagare ändras. Propositionen grundar sig på regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering, enligt vilket projektet Ta hand om bonden ska bli en bestående verksamhetsmodell. Syftet med propositionen är att stödja lantbruksföretagarnas arbetsförmåga, förebygga arbetsoförmåga hos lantbruksföretagare och förlänga lantbruksföretagarnas tid i arbetslivet.

Till lagen om pension för lantbruksföretagare fogas bestämmelser om tjänster för tidigt stöd för lantbruksföretagare. Det föreslås att Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt ska ordna tjänsterna. Tjänsterna omfattar rådgivnings- och handledningstjänster som ges av rådgivare för arbetsförmågan, köptjänstförbindelser för sakkunnigtjänster inom mental hälsa som ges efter prövning, upprätthållande och utveckling av modellen för tidigt stöd och av det nätverk som genomför modellen för tidigt stöd samt utbildningar, digitala tjänster och kommunikation med anknytning till tjänsterna. Det föreslås att staten ska ersätta kostnaderna för tjänsterna inom ramen för det anslag som anvisats för ändamålet i statsbudgeten. Tjänster för tidigt stöd ska ordnas för lantbruksföretagare, dvs. gårdsbruksidkare, renskötare och fiskare, som är försäkrade enligt lagen om pension för lantbruksföretagare.

I lagen om pension för lantbruksföretagare föreslås det dessutom vissa ändringar av teknisk natur.

Propositionen hänför sig till budgetpropositionen för 2025 och avses bli behandlad i samband med den.

Lagen avses träda i kraft den 1 december 2024.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

I propositionen föreslås det att projektet Ta hand om bonden ändras till en permanent verksamhetsmodell genom att det till lagen om pension för lantbruksföretagare (1280/2006) fogas bestämmelser om tjänster för tidigt stöd till lantbruksföretagare. Syftet med propositionen är att stödja lantbruksföretagarnas arbetsförmåga, förebygga arbetsoförmåga bland lantbruksföretagare och förlänga deras tid i arbetslivet. Genom att stödja lantbruksföretagarnas arbetsförmåga och arbetsmotivation kan man enligt propositionen främja förutsättningarna för inhemsk livsmedelsproduktion och trygga livsmedelsförsörjningen.

Propositionen grundar sig på regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering, enligt vilket projektet Ta hand om bonden, som hittills beviljats finansiering för viss tid, ska bli en bestående verksamhetsmodell. Bakgrunden till det projekt som ordnats sedan 2017 är oron för lantbruksföretagarnas arbetshälsa när omvärlden förändras och den ekonomiska situationen stramas åt. Projektets långsiktiga mål är att utveckla modellen för tidigt stöd och bilda ett fungerande stödnätverk av intressentgrupper inom jordbruket till stöd för lantbruksföretagarna.

Betänkande ShUB 11/2024 rd

Enligt effektivitetsbedömningen av projektet Ta hand om bonden har modellen i betydande grad stött lantbruksföretagarna i deras svårigheter och förbättrat deras psykosociala välbefinnande och arbetsförmåga. Under projektiden har dessutom övergången för försäkrade enligt lagen om pension för lantbruksföretagare till invalidpension eller rehabilitering av psykiska orsaker minskat enligt Pensionsskyddscentralens statistik. Det är dock ännu för tidigt att bedöma i vilken grad projektets tjänster bidrar till en positiv utveckling. (Effektivitetsbedömning, endast på finska: Välitä viljelijästä -projektin vaikuttavuusarviointi, E2 Tutkimus 2023)

Enligt förslaget ska tjänsterna för tidigt stöd till lantbruksföretagare ordnas av Lantbruksföretagarnas pensionsanstalt (nedan LPA), som också har svarat för genomförandet av projektet Ta hand om bonden. Tjänsterna för tidigt stöd beräknas kosta cirka 2 miljoner euro per år, vilket motsvarar de årliga kostnaderna för projektet Ta hand om bonden. Det föreslås att kostnaderna ska täckas med statsmedel.

Social- och hälsovårdsutskottet anser att propositionens mål är motiverade och tillstyrker lagförslaget utan ändringar. Antalet lantbruksföretagare har länge minskat i Finland, arbetsbelastningen har ökat och lantbruksföretagarna blir allt äldre, vilket ökar behovet av tjänster för tidigt stöd. Bara en liten del av lantbruksföretagarna omfattas av företagshälsovården (28,3 % av gårdsbrukarsidkarna, 6,1 % av fiskarna och 9,0 % av rensköterna). Också jord- och skogsbruksutskottet anser i sitt utlåtande (JsUU 18/2024 rd) att propositionens mål och förslagen i den är ytterst viktiga och värda understöd. Jord- och skogsbruksutskottet har i sina tidigare ställningstaganden betonat hur viktigt det är för den inhemska livsmedelsproduktionens kontinuitet att lantbruksföretagarna orkar arbeta. Utskottet har också förutsatt att verksamhetsmodellen för projektet Ta hand om bonden permanentas (JsUU 25/2022 rd och JsUU 14/2022 rd). Social- och hälsovårdsutskottet betonar att modellen för tidigt stöd till lantbruksföretagare också kan minska frånvaron på grund av arbetsoförmåga och förlänga tiden i arbetslivet. Det skulle minska förmånsutgifterna på grund av arbetsoförmåga, öka sysselsättningen och på så sätt också stödja pensionssystemets hållbarhet.

Tillämpningsområde

Utskottet anser det motiverat att modellen för tidigt stöd utvidgas till att gälla alla lantbruksföretagare som är försäkrade enligt lagen om pension för lantbruksföretagare, det vill säga gårdsbrukarsidkare, renskötare och fiskare samt deras familjemedlemmar. Projektet Ta hand om bonden omfattar bara gårdsbrukarsidkare.

Samtliga lantbruksföretagares arbete medför enligt propositionen betydande fysisk och psykisk belastning och en klart högre risk för arbetsoförmåga och arbetsolyckor än i genomsnitt. På grund av särdragen i arbets- och verksamhetsmiljön kan lantbruksföretagare som tillhör alla dessa yrkesgrupper också bedömas dra nytta av skraddarsytt tidigt stöd för arbetsförmågan. Om tjänsterna avgränsas till denna målgrupp riktas de också jämlikt till landsbygdsområden som är relevanta för den inhemska livsmedelsproduktionen och den nationella försörjningsberedskapen.

Social- och hälsovårdsutskottet håller med jord- och skogsbruksutskottet om att man vid ordnandet av de tjänster som ingår i modellen för tidigt stöd bör beakta särdragen i fiskarnas och rensköternas arbete och se till att det finns tillgång till rådgivare som är förtrogna med deras verksam-

Betänkande ShUB 11/2024 rd

hetsmiljö. Dessutom betonar utskottet att tjänsterna enligt modellen för tidigt stöd ska kunna ordnas på båda nationalspråken och på samiska.

Modellen för tidigt stöd gäller inte stipendiater som bedriver vetenskaplig forskning eller konstnärlig verksamhet och som är försäkrade enligt lagen om pension för lantbruksföretagare. År 2009 omfattades stipendiaterna av det lagstadgade inkomstrelaterade pensionsskyddet och rehabiliteringsförmånerna enligt lagen om pension för lantbruksföretagare. Det var i stor utsträckning praktiska orsaker som låg bakom denna lösning: de system som LPA redan hade lämpade sig för hanteringen av förmånerna för en så liten förmånstagargrupp, och det var av kostnadsskäl inte vettigt att utarbeta ett eget system för stipendiater eller decentralisera det till flera pensionsanstalter.

Sakkunniga har framfört att de stipendiater som försäkrats enligt lagen om pension för lantbruksföretagare delvis har samma utmaningar i fråga om arbetshälsa och upprätthållande av arbetsförmågan som lantbruksföretagare. Exempelvis varierar stipendiaternas ekonomiska situation, deras framtidsutsikter är osäkra och de arbetar ensamma. Stipendiater som utför vetenskapligt arbete eller ägnar sig åt konstnärlig verksamhet är enligt propositionen i regel inte exponerade för lika intensiv fysisk belastning eller liknande risker för arbetsförmågan som lantbruksföretagare. Stipendiaters arbete anknyter i allmänhet inte heller till landsbygdens framtidsutsikter eller förutsättningarna för livsmedelsproduktionen och försörjningsberedskapen. Stipendiater är inte heller lantbruksföretagare enligt lagen om pension för lantbruksföretagare, även om de vid tillämpning av lagen i många avseenden likställs med lantbruksföretagare. Utskottet anser att det av dessa orsaker är motiverat att begränsa den modell för tidigt stöd som baserar sig på projektet Ta hand om bonden till lantbruksföretagare.

Utskottet anser det dock viktigt att LPA även i fortsättningen erbjuder stipendiater verksamhet som syftar till att hantera risken för arbetsoförmåga. Enligt propositionen har LPA erbjudit stipendiater bland annat arbetshälsodagar och utbildning för att hantera den psykosociala belastningen. Dessutom har stipendiaterna också haft tillgång till digitalt material och LPA:s arbetshälsorådgivare via en telefontjänst. Enligt propositionen ska den verksamhet som är riktad till stipendiater och som syftar till att hantera risken för arbetsoförmåga och finansieringen av den vara oförändrad. Utskottet betonar att man bör följa upp stipendiaternas arbetsförmåga och hur arbetshälsoverksamheten räcker till.

Tjänsternas innehåll

Tjänsterna för tidigt stöd omfattar rådgivnings- och handledningstjänster som ges av rådgivare för arbetsförmågan, köptjänstförbindelser för sakkunnigtjänster inom mental hälsa som ges efter prövning, upprätthållande och utveckling av modellen för tidigt stöd och av det nätverk som genomför modellen för tidigt stöd samt utbildningar, digitala tjänster och kommunikation med anknytning till tjänsterna.

Tjänsterna enligt den permanenta verksamhetsmodellen motsvarar innehållet i tjänsterna inom projektet Ta hand om bonden. Enligt propositionen kan dock serviceförbindelser i fortsättningen endast beviljas för sakkunnigtjänster inom mentalvård, medan förbindelser tidigare också har kunnat fås för ekonomisk och juridisk rådgivning. Enligt propositionen har användningen av eko-

Betänkande ShUB 11/2024 rd

nomiska och juridiska rådgivningstjänster varit mycket begränsad under de senaste åren och deras betydelse är också mer indirekt när det gäller lantbruksföretagarens arbetsförmåga än experttjänster inom psykisk hälsa. Enligt jord- och skogsbruksutskottets utlåtande kan stöd för ekonomiska rådgivningstjänster för gårdsbruksenheter beviljas inom ramen för programmet Råd som är en del av EU:s stödsystem för utveckling av landsbygden. Social- och hälsovårdsutskottet håller med jord- och skogsbruksutskottet om att tjänsterna för tidigt stöd och systemet för jordbruksrådgivning bör komplettera varandra.

Utskottet betonar också vikten av samarbete mellan företagshälsovården och verksamhetsmodellen för tidigt stöd till lantbruksföretagare. Enligt utredning till utskottet har företagshälsovårdens kompetens inom jordbrukssektorns särdrag ökat i många områden tack vare samarbetet mellan företagshälsovården och projektet Ta hand om bonden. Dessutom har projektet kunnat hänvisa lantbruksföretagare till företagshälsovården i frågor som gäller hälsa och arbetsförhållanden. Utskottet anser att modellen för tidigt stöd och företagshälsovården kompletterar och utvidgar stöd-nätverket för lantbruksföretagare. Det är viktigt att säkerställa ett fungerande samarbete mellan dem som genomför modellen, företagshälsovården och andra lokala intressentgrupper.

Uppföljning

Enligt utredning till utskottet har studierna om projektet Ta hand om bonden fokuserat på modellens omedelbara kortvariga konsekvenser, som i huvudsak har bedömts utifrån enkätuppgifter. Utskottet anser det viktigt att effekterna av verksamhetsmodellen för permanent tidigt stöd samt lantbruksföretagarnas arbetsförmåga och metoderna för att stödja arbetsförmågan inom olika jordbrukssektorer bevakas och utvärderas genom en uppföljande undersökning.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottets förslag till beslut:

Riksdagen godkänner lagförslaget i proposition RP 88/2024 rd utan ändringar.

Betänkande ShUB 11/2024 rd

Helsingfors 25.10.2024

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Krista Kiuru sd
vice ordförande Mia Laiho saml
medlem Kim Berg sd
medlem Maaret Castrén saml
medlem Bella Forsgrén gröna
medlem Hanna-Leena Mattila cent
medlem Ilmari Nurminen sd
medlem Aino-Kaisa Pekonen vänst
medlem Minna Reijonen saf
medlem Anne Rintamäki saf
medlem Päivi Räsänen kd
medlem Pia Sillanpää saf
medlem Markku Siponen cent
medlem Oskari Valtola saml
medlem Henrik Wickström sv
medlem Ville Väyrynen saml.

Sekreterare var

utskottsråd Sanna Pekkarinen.